

MUHTAR AVEZOV'UN ETNOGRAFIK MİRASI ÜZERİNE

M. O. Avezov'un mirası çok zengindir. Avezov yalnızca büyük bir yazar değil, aynı zamanda Kazak halkının folklor ve etnografisi alanında da mümtaz araştırmacı ve halkının tarihinin vakanüvisiydi.

M. O. Avezov'un dört ciltlik "Abay" destanında ve özellikle "Abay Yolu" romanında yenilikçi yazarın sadece edebi ustalığını değil, bir etnograf, alim, tarihçi kabiliyetini de görmekteyiz.

Bu abide eser, büyük hayati, tarihi-etnografik malzeme, halkın göçebe hayat tarzının değişik ve ilginç detaylarını içermektedir. Eserde Kazak halkının yaşam tarzı ve geleneği, ananeleri, töreleri, törenleri, folklor sahneleri derin bir gerçekçilik ile aydınlatılmaktadır.

Romanın bölümlerinde kartal ile tilki avları, Kazakların düğün ve cenaze törenleri, çeşitli halk bayramları, eski ölçü biçimleri, bozkır hayatının kuralları detaylı bir şekilde tasvir edilmektedir.

Bu yazıda, araştırmacı M. O. Avezov'un sanat mirasındaki zengin etnografik malzemenin incelenmesine dikkatleri çekmek denemesi yapılmaktadır.

Bilindiği gibi, Kazaklarda eskiden kullanılan halkın ölçü birimlerinin karakter özelliği, onların uzaklık ölçüleriyle göçebe hayat tarzıyla yakından ilgilidir.

"Abay Yolu" (c.I. Almatı, 1973) romanında Kazaklardaki eski ölçü biçimleri hakkında birçok sayıda hatırlatma vardır. Örneğin, Abay'ın köyünden gidişi sırasında Bircan "Kozu-Köş" (s.436) adlı koşlasu (veda) şarkısını yazmıştı. Bu şarkının harfiyen tercümesi "Kuzu göçü" , yani bozkırda 5-6 km'lik mesafe ölçüsüdür ya da başka bir örnek: Abay'ın abisi Takocan'a, oğlunun vefatı vesilesiyle başsağlığı (könil aytu) dilemeye gelişinin tasviri şeklindedir. Yazar diğer halk ölçü birimlerini de hatırlatmaktadır. "Tayın koşması" 5 km., "Kunan koşması" 8-10 km., "at koşması" 20-35 km. Ayrıca M.O. Avezov, Kazaklarda bozkırdaki mesafeler bayge (yarışma) deki atların koşmasıyla ölçüldüğünü anlatmıştır (s. 167).

"Abay Yolu" romanının yazarı, "jigetek" boyundan olan Oralbay ile "Bökemşi" boyundan olan büyük ve etkili baylardan (zengin) Sugur'un kızı Kerimbala arasındaki aşkın trajik (acı) sonucunu tasvir ederken, veda sahnesinde Kerimbala'nın ağzından şu sözleri söylenmekte-

Doç. Dr. N. B. KUTNİYAKOVA
Rustanbekov A.E. Öğr. Üyesi

Kazak Türkçesinden Aktaran
Kencetayev DOSAY

dir: "Bu benim son selamım". "Kara Şanrak"a (büyük yurda) son defa "selam veren" topal, yaşlı gelin gibi, bu da benim son ağır ve zor, hüznü selamım olsun (s. 157). Kerimbala'nın bu veda sözlerinde Kazak halkının aile geleneğine işaretir.

Gelin her zaman ilk olarak kocasının akrabalarına eğilerek selam verir. Kazakların hayatını iyi tanıyan, bilen, M. O. Avezov yazdığı gibi, ancak ihtiyarladığında gelin son defa kocasının yurtasının girişinde eğilirdi. Yazarın belirttiği gibi, o andan itibaren başkaları onun önünde eğilir selam vermeye başlar (s. 157).

M. O. Avezov'un halkının ailevi geleneklerini bildiğini gösteren diğer bir örnek; Abay'ın ikinci eşi Ayez'in kocasının küçük kardeşi olan Ospan'ı adıyla değil, "Kencem" yani "küçüküm" sıfatıyla çağırmasıdır. Burada da yazar, gelinin, kocasının akrabalarına yeni adlar takabileceğinden bahsetmektedir (s. 163-164).

"Abay Yolu" romanının hemen hemen her sayfasında halk hayatının adet ve ayinlerinin tasvirine rastlamak mümkündür. Örneğin, Abay'ın abisi Kudayberdi'nin oğlu genç Şake'nin ya da Abay ve arkadaşı Erbol'un kartal ile tilki avlarının tasviridir (s. 575-579). Romanda Kökşe boyundan olan güzel Ümitbey ve Dutbay'ın mutsuz düğün sahnesi de okuyucunun ilgisini çeker.

Orada gelinin duvağı (savkele) hakkında bilgi verilmektedir (s. 549).

Yazının çerçevesi ile sınırlanarak, yazarın, tarihin eski Türk dönemine dayanan, aile ahlakından gelen "teris bata" beddua geleneğini bildiğinin de özellikle altı çizilmelidir. M.O. Avezov'un romanının 564-565. sayfalarında Kazak halkının ciddi bir araştırmacı olarak Kunanbay tarafından oğlu Abay ve torunu Amir'e yaptığı (beddua) "teris Bata" tasvirini vermektedir. Sebebi de Kunanbay'ın Dutbay'ın nişanlısı Ümitbey'i "töredışı" seven Amir'i boğmasını Abay'ın engellemesidir.

Sonuç olarak M.O. Avezov'un sanatında, kökenini Türk halklarının genel tarihinin derinliğinden alan Kazak halkının göçebe hayat tarzının özelliklerini ve ilginç detaylarını büyük bir ustalıkla yansıtmıştır. M.O. Avezov'un halk hayatını yansıtmada sınır yoktur. Araştırmacı M.O. Avezov, Kazak halkının hayatını tüm gerçek taraftarıyla yansımasıyla da önemlidir. Bunun dışında, M.O. Avezov'un tarihimizin zor zamanlarında Büyük Abay'ın mirasını ve folklor hazinesini koruyabilmiş ve günümüze kadar getirebilmiştir. M.O. Avezov'un sanatı ve özellikle "Abay Yolu" romanı Kazak halkının kültürü ve anelerinin etik ve gerçekçi manzarasıdır.